

MISCELLANEA

HET ARCHAEOLOGISCH WERK VAN ADRIAAN HEYLEN, O. PRAEM. --

De heer R. De Maeyer publiceert volgend artikel in *Wetenschappelijke Tijdingen* (Orgaan der Vereeniging voor Wetenschap, Gent), VI, 1941, bl. 285-286.

In een historisch overzicht van het archeologisch onderzoek in ons land tijdens de 18e eeuw, mag niet onvermeld gelaten worden het aandeel van Adrianus Heylen (1745-1802), den jongeren broeder van den meer bekenden deken van Lier, P. J. Heylen (1737-1793), die in de « Mémoires de l'Académie Impériale et Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles » (IV, 1783) een uitvoerige verhandeling schreef onder den titel : « Dissertatio de Antiquis Romanorum Monumentis in Austriaco Belgio superstibus... enz. ».

Beiden, en zij waren, gelukkig, niet de eenigen in dien tijd, hadden toen reeds het belang begrepen van de archeologie voor onze vroegste nationale geschiedenis en spannen zich metterdaad in om de documenten voor den opbouw van deze jonge wetenschap, die door toevallige vondsten of door stelselmatig bodemonderzoek in die dagen bekend waren geworden, te verzamelen en uit te geven.

Adrianus Heylen was kanunnik en archivist-bibliothecaris van de abdij Tongerlo en publiceerde in 1789 een historische verhandeling over de Kempen : « Historische Verhandelinge over de Voornaemste Opkomste en Voordgang der Landbouwkonst in de Kempen » ('s Hertogenbosch).

Een nieuwe druk van deze verhandeling, waaraan andere geschriften van Adr. Heylen werden toegevoegd, werd uitgegeven « merkelyk verbeterd en vermeerderd » in 1837 te Turnhout. In het laatste hoofdstuk (de titel er van luidt : « Verhandeling over eenige urnen of

lijkvaten onlangs (1792) ontdekt bij het dorp Alphen, in de baronie van Breda en andere gevonden tot Meerhout in de Brabantsche Kempen »), vermeldt schrijver de vondsten of beschrijft hij, met de noodige teekeningen, de resultaten der opzoekingen gedaan tijdens de 18e eeuw, in de heidevelden van enkele localiteiten der Antwerpsche en Noord-Brabantsche Kempen.

Alhoewel de meest karakteristieke kenmerken der onderzochte begraafplaatsen aan de aandacht der toenmalige delvers ontsnapt zijn, is dit bijgevoegd hoofdstuk niettemin een aanvullende bijdrage tot de kennis van onze vóór-Romeinsche urnenvelden, een onderzoek dat pas in de 20e eeuw in de Vlaamsche Kempen door L. Stroobant meer systematisch hernomen werd en in Nederland sindsdien het voorwerp is van uitgebreide opgravingen, die belangrijke resultaten voor de cultuurgeschiedenis van den IJzertijd in onze gewesten laten voorzien.

Voor belangstellende lezers citeeren we hier in het kort uit het verslag van A. Heylen :

1. — het onderzoek te Alfén (Nederland) op de Molenheide in 1791 en 1792 van een 20-tal ronde zandhoopen ¹⁾, niet ver van de Romeinsche baan van Bavai naar Utrecht. Uit verschillende zandheuveltjes (één er van is 6 à 7 voet hoog en ca. 200 voet in omvang) werd een slecht gebakken geelachtige urn (emmervormige pot) gehaald met asch en verbrande beenderen gevuld ²⁾. Andere heuveltjes moeten in den loop der tijden geëffend zijn, want men vond op verschillende plaatsen gecalcineerd gebeente en scherven.

Het ongeschonden vaatwerk werd naar de abdij Tongerlo overgebracht, waar het later blijkbaar zoek geraakt is.

In 1770 werden reeds in dezelfde localiteit 3 dergelijke urnen ontdekt met gecalcineerd gebeente; naar de meening van Heylen zijn ze verbrijzeld geworden.

1) Het onderzoek werd uitgevoerd door den Z. Eerw. Heer Godfr. Hermans, prelaat der abdij Tongerlo. — Hierover verscheen nog in 1793, met afbeeldingen, te Maastricht : « Verlichtinge der Brabandsche en andere Nederlandsche Oudheden, ofte vaderlandsche Verhandeling over eenige urnen ofte lijkvaten onlangs door de zorg en bekostinge van den Eerw. Heere Godefr. Hermans, prelaat der Abdij Tongerlo, ontdekt bij het dorp Alphen. » — De naam van den schrijver is afgekort tot A. H. C. T. (Adrianus Heylen Canonicus Tongerloënsis). Herdruk 1837.

2) Uit de afbeeldingen van Heylen blijkt dat de urnen zgn. Deverel-urnen zijn : emmer- of tonvormige urnen op twee derden van de hoogte voorzien van een opgelegden stafband en versierd met vingertopindrukken.

2. — Te Oolen en Geel, omtrent 50 jaar geleden (ca. 1745), werden urnen « gelijk aan omgekeerde biekorven » gevuld met asch en beenderen « met de schop in sommige zandheuvelds of met de ploeg in de akkers boven de aerde gebracht ».

3. — Te Grobbendonk, Retie, Desschel, Balen en Mol, werden voortijds dergelijke vondsten gedaan.

4. — Te Ravels, op de plaats genaamd Klein-Ravels, werden in 1770, bij het aanleggen van de baan naar Turnhout, urnen ontdekt zooals die te Alfen (emmervormig). Hiervan werden enkele overgebracht naar de abdij Tongerlo.

5. — Te Meerhout, op de plaats genaamd Alvenberg, werden in den loop van 25 jaren meer dan 50 urnen gevonden. Op eenige urnen waren ook nog deksels te zien. Deze potten als onbruikbaar beschouwd, werden meestal gebroken of weggeworpen.

In 1792 heeft A. Heylen den Alvenberg op zijn beurt onderzocht zonder noemenswaard resultaat.

Als conclusie van dat overzicht schrijft Heylen : « Wij denken zonder vermetelheid te mogen gissen dat de onlangs ontdekte lijkvaten wel in oudheid te boven gaen de heersching der Romeijnen in deeze landen ». En nog duidelijker : « Dusdanige weezen de onlangs geopende grafplaatsen, schijnen die over zulks eerder van de oude Belgen dan wel van de oude trotsche Romeijnen te weezen ».

Voor de vondsten te Meerhout maakt schrijver echter een uitzondering : « ... daer het gevonden aerdewerk ietwat beter is dan het vorige, zoo kan het wel gebeuren dat het laetste uit den Romeijnschen tijd dateert ».

Ten slotte wijst hij er op « dat onze Kempen zoo volkloos niet zijn geweest als velen zich hebben ingebeeld en sommigen thans nog vermeenen ».

Daar van deze verschillende vondsten heel wat lichtvaardig vernietigd werd of verloren is gegaan, besluit Heylen zijn verslag met een oproep tot bescherming der oudheden : « Hoe waere het nut voor de wetenschappen dat men de oude stukken die ontdekt worden wel bewaerde. Wat is er nu door zorgeloosheid en onkundigheid niet verloren of verborgen 't geen men zoude geweeten hebben, had men alles dat er uyt den schoot der aerde is getrokken wel behouden ? Wat is er nog niet verborgen en zal verloren blijven, indien men zoo ligt de oude stukken blijft vernietigen ? Bewaert nauwkeurig, landgenooten, hetgeen gij deswegens vind... dan zult gij voordeelich

weezen aan de wetenschappen en de liefhebbers zullen uwe zorg looven en iever mildelijk loonen ».

Wanneer we nu de door Heylen beschreven vondsten in het licht brengen van de huidige wetenschap, dan meenen we hier te doen te hebben met cultuurverschijnselen die karakteristiek zijn voor den IJzertijd, dien we gepaster naar de nieuwe zede voor de bijzetting der dooden en den nieuwen vorm van begraafplaats, die toen in onze streken werden ingevoerd, de cultuur der urnenvelden noemen.

De grafheuvels met lijkbegraving uit den Bronstijd worden nu immers vervangen door urnenvelden; dat beteekent dat elke doode nu regelmatig verbrand wordt : zijn gecalcineerde beenderen worden in een urn verzameld en deze urn wordt in een kuiltje in den grond neergezet, waarover een vlak heuveltje opgeworpen wordt. De aarde voor dat heuveltje wordt gegraven uit een greppel die de urn in een breeden kring omringt. Een urnenveld bestaat dus feitelijk uit een dikwijls uitgebreid complex van lage heuveltjes.

De geheele cultuur der kringgrepuurnenvelden, die in onze streken ca. 800 v. C. aanvangt en niet uitsluitend uit oudere inheemsche tradities af te leiden is, ondergaat zeer zeker zuidoostelijk en zuidelijk georiënteerde Illyro-Keltische invloeden. Immers de IJzertijd wordt gekenmerkt door groote bewegingen van volkeren als van de Illyriërs, oorspronkelijk gevestigd in de streek van Silezië, Moravië en Hongarijë, en van de Kelten, wier stamland in Midden-Europa moet gezocht worden, het gebied van Rijn en Donau. Met deze bewegingen gaat een machtige expansie gepaard van hunne cultuur (Hallstatt- en La Tène-cultuur), die tot in onze gebieden gedragen wordt. Ook uit het Noorden drongen later de Germanen op. En de Belgen, van wie Caesar zegt dat ze één der drie volken zijn die Gallië bewonen (tusschen Rijn en Seine-Marne), zijn later zoo geermaniseerd dat men nog steeds twist over de vraag of de oude Belgen Germanen dan wel Kelten waren. Ongetwijfeld moet aanvankelijk de Keltische invloed domineerend geweest zijn, maar na den bloeitijd der Keltische cultuur op het einde van den tweeden La Tène-tijd (ca. 150) begint de Germaansche invloed ver naar het Zuiden door te dringen. Het optrekken van de Germanen was nog in vollen gang bij de komst van de Romeinen. Hun opdringen is door deze gebeurtenis een tijd lang gestuit.

De urnenvelden zijn de bodemverschijnselen uit deze drukke periode, die ongeveer het laatste millennium vóór onze tijdrekening omvat. Deze nauwkeuriger commenteeren, zooals de vondsten door

Heylen gerapporteerd, is nog niet mogelijk. Immers, daar onze gewesten ver verwijderd waren van de groote centra der metaalbeschavingen, worden alhier in de graven der urnenvelden bijna geen voorwerpen, buiten de urn, gevonden en is men voor de dateering bijna uitsluitend op het aardewerk aangewezen. Daar nu ons land aan de peripherie der nieuwe beschavingen gelegen was, waar allerhande cultuurinvloeden, wat verzwakt, elkaar raakten en zich vermengden en waar het oudere ook nooit geheel verdrongen werd, is het ceramisch materiaal dan ook over het algemeen zoo weinig karakteristiek dat een nauwkeurige dateering voorshands onmogelijk blijft.

Tot aanvulling van den inventaris onzer urnenvelden is het nochtans niet zonder belang de aandacht te vestigen op de archeologische bedrijvigheid uit vroeger jaren.

* * *

DAS PRAEMONSTRATENSERKLOSTER CLARHOLZ :- :- :- :- :-

Das Kloster verdankt sein Entstehen dem Edeling Rudolf von Steinfurt der seine Güter in Clarholz und Lette an den Prämonstratenserorden verschenkte. Diese so bedeutungsvolle Stiftung wurde vom dem damaligen Kaiser Lothar III. und dem Papste Eugen bestätigt. Unterzeichnet wurde das Stiftungsdokument von den Bischöfen von Münster, Minden und Osnabrück im Jahre 1146. Diese Urkunde wird im Clarholzer Archiv aufbewahrt.

Als die klösterliche Ansiedlung in Lette sich mit dem Clarholzer Kloster verband, ging die bischöfliche Aufsicht von Münster auf Osnabrück über. Das Kloster Clarholz blühte durch reiche Schenkungen und Zuwendungen auf und galt bald als eines der reichsten in der Umgegend. Schon zu Anfang des 13. Jahrhundert hatte der Propst des Klosters eine solche Stellung erworben, dass er es wagen konnte, sich um den bischöflichen Stuhl in Münster zu bewerben. Er erreichte jedoch sein Ziel nicht, da ein Gegenbischof gewählt wurde. Es kam schliesslich zum offenen Streit. Darauf setzte der Papst Innozenz III. ein Schiedsgericht ein, dem der Abt Herribert von Werl und die Pröpste Diederich von Köln und Bruns von Bonn angehörten.